

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОСТОГО ДВОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ В КУРСІ ІСТОРИЧНОЇ ГРАМАТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Тетяна Бичкова

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та
культури української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

t.bychkova@chnu.edu.ua

Історичний синтаксис, завданнями якого є «відтворення давніх синтаксичних конструкцій, виявлення причин і тенденцій змін на синтаксичному мовному рівні, встановлення хронологічних меж появи чи зникнення певних синтаксичних явищ» [2, с. 165], розглядають в останній темі дисципліни «Історична граматика української мови». Якщо історії становлення фонетичної і морфологічної систем присвячена основна частина курсу, то для вивчення змін синтаксичного ладу мови в діяхронії відведено лише дві лекційні години, під час яких необхідно висвітлити питання, пов'язані з історією розвитку простого і складного речення. Тому за умов обмеженої кількості годин викладання цієї теми варто, на нашу думку, зосередити на тих основних явищах, які збереглися в сучасній українській мові або, навпаки, були специфічними для давньо- та староукраїнської мови і згодом зникли.

Передусім необхідно звернути увагу студентів на те, що зміни синтаксичного рівня мови відбувалися у безпосередньому й тісному зв'язку з процесами на морфологічному рівні. Так, наприклад, втрата категорії двоїни вплинула на способи представлення головних і другорядних членів речення; розвиток лексико-граматичної категорії істот – неістот спричинив зміни у вираженні прямого додатка тощо.

Розглядаючи головні і другорядні члени простих двоскладних речень, наголошуємо на тому, що майже всі засоби їх представлення були успадковані сучасною українською мовою – і це свідчить про безперервний розвиток синтаксичної системи української мови від найдавніших часів і до сьогодні. З іншого боку, необхідно підкреслити, що деяким мовним одиницям або формам

у попередні періоди не були властиві ті чи ті синтаксичні функції або, навпаки, у сучасній українській мові вони їх втратили. Так, зокрема, варто згадати, що особові займенники першої та другої особи у ролі підмета вживалися досить рідко. Займенник 3-ї особи в цій функції почав виступати значно пізніше. Однією з причин цього, очевидно, було те, що *онь, оно, она* за походженням є вказівним займенником. Натомість невластивим для сучасної української мови є використання у ролі підмета кличного відмінка.

З-поміж специфічних рис давньоукраїнського синтаксису обов'язково відзначаємо подвійні відмінки, зокрема давальний і знахідний (*Галиць. не быти ему живу; ...отнимающих от нас живот, врага того мним*), які поступово стали виходити з ужитку і вже у староукраїнській мові почали змінюватися орудним предикативним відмінком або прийменниковими конструкціями.

На окрему увагу заслуговують ускладнені речення, до яких у давнину належали речення з однорідними членами, звертаннями, вставними і вставленими конструкціями, з відокремленими членами. Усі ці засоби ускладнення збереглися в сучасній українській мові. Проте існував і особливий відокремлений зворот *давальний самостійний*, утворений поєднанням «іменника або займенника в давальному відмінку і діеприкетника (здебільшого активного нечленного) у цьому ж відмінку, що виконував предикативну функцію» [1, с. 98]. Але вже у староукраїнській мові такі конструкції вживалися лише зрідка і згодом були остаточно витіснені підрядними реченнями часу або причини.

Отже, вивчення історичного синтаксису дає студентам змогу простежити розвиток синтаксичної системи української мови, виявити основні зміни зокрема у структурі простого двоскладного речення, з'ясувати, які явища були властиві попереднім періодам розвитку мови, а які збереглися до сьогодні.

Список використаної літератури

1. Історія української мови. Синтаксис. Київ: Наукова думка, 1983. 504 с.
2. Крижанівська О. І. Історія української мови: Історична фонетика. Історична граматики: навч. посібн. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 248 с.